

Irena Jarzyńska

Rozwijanie zainteresowań przyrodniczych dzieci w wieku przedszkolnym

Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce : kwartalnik dla nauczycieli nr 3,
17-24

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

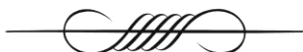

pozytywnie wpływa na rozwój dziecka i jego rezultaty dydaktyczno-wychowawcze, a umiejętność racjonalnego korzystania z najlepszych wzorów wypoczywania.

Wanda Grelowska

Bibliografia:

- Bishop G. D., *Psychologia zdrowia*, Wrocław 2000.
Budajczak M., *Edukacja domowa*, Poznań 2002.
Cudak H., *Szkiele badań nad rodziną*, Kielce 1995.
Czajkowski W., *Zarys historii wychowania przedszkolnego*, Warszawa 1970.
Feinberg W., Soltis J. F., *Szkoła i społeczeństwo*, Warszawa 2000.
Lewis G., *Jak wychowywać utalentowane dziecko*, Poznań 1998.
Nikitorowicz J., *Kreowanie tożsamości dziecka*, Gdańsk 2005.
Osmańska-Furmanek W., Furmanek M., *Pedagogika mediów*, [w:] *Pedagogika* t. 3, red. B. Śliwerski, Gdańsk 2006.
Pomykało W., *Encyklopedia pedagogiczna*, Warszawa 1993.
Radziejewicz-Winnicki A., *Spoleczeństwo w trakcie zmiany*, Gdańsk 2005.
Scott Ridley D., Walther B., *Jak nauczyć dzieci odpowiedzialności*, Gdańsk 2005.
Szczerba W., *Szkoła na wsi*, Warszawa 1957.
Śliwerski B., *Pedagogika dziecka*, Gdańsk 2006.
Wilgocka-Okon B., *Obciążenia ucznia a optymalizacja pracy szkoły*, Warszawa 1976.

dr Irena Jarzyńska
Instytut Edukacji Przedszkolnej i Szkolnej
Akademia im. J. Długosza w Częstochowie

ROZWIJANIE ZAINTERESOWAŃ PRZYRODNICZYCH DZIECI W WIEKU PRZEDSZKOLNYM

WSTĘP

Celem edukacji przyrodniczej w przedszkolu jest zbliżenie dziecka do środowiska naturalnego, kształtowanie właściwego, opiekuńczego stosunku do roślin i zwierząt oraz doprowadzenie do zrozumienia stanowiska i roli człowieka w przyrodzie. Dzieci w okresie przedszkolnym są prawdziwymi badaczami

przyrody i stosunkowo łatwo wzbudzić w nich zaciekawienie otaczającym środowiskiem naturalnym. Ważne jest, aby dzieci w tym okresie miały bezpośredni kontakt z przyrodą. Dziecko powinno oglądać, szukać, zbierać, porządkować, porównywać, mierzyć, liczyć, obserwować, eksperymentować. To, czy uda się w dziecku wzbudzić zainteresowanie światem przyrody, zależy w dużym stopniu od nauczyciela – od jego osobowości, wiedzy, sposobów oddziaływania dydaktyczno-wychowawczego, a przede wszystkim od jego postawy i osobistego stosunku do przyrody. Ważną rolę pełnią również rodzice i środowisko rodzinne.

1. POJĘCIE ZAINTERESOWANIA

Zainteresowania to nabyta, względnie trwała gotowość (dyspozycja) do poznawczego, zabarwionego emocjonalnie zajmowania się jakimiś procesami, zjawiskami i przedmiotami. Gotowość ta kształtuje się pod wpływem oddziaływań czynników środowiskowych i na podstawie wrodzonych oraz nabytych uzdolnień i zamiłowań. Zainteresowania ułatwiają osiąganie wytyczonych celów i podejmowanie rozsądnych decyzji, są też motorem aktywności człowieka, czynnikiem ukierunkowującym jego wysiłki i ich natężenie¹.

Modelową definicję zainteresowań podała A. Gurycka, biorąc pod uwagę trzy przesłanki: przydatność do wychowania, interakcje człowieka z otaczającym go światem i dostępność do obiektywnego poznania. W tym ujęciu **zainteresowanie** jest to względnie trwała i obserwowalna dążność do poznania otaczającego świata, przybierająca postać ukierunkowanej aktywności poznawczej o określonym nasileniu, ale przejawiająca się w selektywnym stosunku do otaczającego życia, to znaczy:

- w dostrzeganiu określonych cech przedmiotów oraz związków i zależności między nimi, a także wybranych problemów,
- w dążeniu do ich zbadania, poznania, rozwiązania,
- w przeżywaniu różnorodnych uczuć (pozytywnych i negatywnych) związanych z nabywaniem i posiadaniem wiedzy².

W przypadku analizy zainteresowań można mówić o ich treści, sile i zakresie.

Zakres, treść i dojrzałość zainteresowań uzależnione są od szeregu ogólnych czynników rozwojowych człowieka. W psychologii rozwojowej wyróżnia się dwie grupy:

- czynniki biogenetyczne (zależne od wieku, płci, zdolności),
- czynniki społeczno-kulturowe (zależne od środowiska społecznego, programu i metod szkolnego wychowania).

¹ Encyklopedia „OnetWiem”.

² A. Gurycka, *Rozwój i kształtowanie zainteresowań*, Warszawa 1978, s. 34.

Należy pamiętać, że człowiek uczy się przez całe życie, ale najwięcej i najintensywniej uczy się, rozwija i kształci w wieku najmłodszym, do którego z całą pewnością zaliczymy wiek przedszkolny i szkolny.

Zainteresowania są bodźcem, który wpływa na aktywność człowieka. Są motorem jego działania. Proces zainteresowań jest dynamiczny, dwustronny, to znaczy: z jednej strony to otaczający świat pobudza człowieka do działania, z drugiej – to człowiek swoim zachowaniem wpływa na otoczenie.

Na pojęcie zainteresowań składają się dwa pokrewne zjawiska: **zaciekawienia** i **zamiłowania**. Zaciekawienia to pojedyncze akty poznawcze, charakteryzujące się tym, że wywołane przez cechy nowości i niezwykłości trwają krótko, ukazują się sporadycznie jako odpowiedź na działanie bodźców oraz bodźce, które je wywołują, nie muszą być do siebie podobne, ani też nie muszą należeć do tej samej dziedziny zjawisk (np.: zaciekawienie występujące u kilkumiesięcznego dziecka, wywołane zatrzymaniem wzroku na dużym przedmiocie). Zaciekawienia odgrywają ważną rolę w rozwoju zainteresowań, gdyż zjawisko to początkowo pojawia się sporadycznie, z czasem zaś przy każdorazowym zetknięciu się człowieka z bodźcem określonej dziedziny, wywołuje uczucie przynależności do danej dziedziny. „Istota zjawiska zamiłowania tkwi w pozytywnym (i tylko w pozytywnym) stosunku emocjonalnym do wykonywania określonej czynności (gdy ktoś lubi wykonywać daną czynność, mówimy o jego zamiłowaniu).

Różnica między zamiłowaniem a zainteresowaniem tkwi w tym, że zamiłowanie to coś, co lubimy robić, a zainteresowanie to coś, co chcemy poznać lub interesuje nas niezależnie od uczuć, jakie w nas budzi. Zdarza się również, że zainteresowanie przeradza się w zamiłowanie i odwrotnie.

2. ZAINTERESOWANIA DZIECI W WIEKU PRZEDSZKOLNYM

Dziecko w wieku przedszkolnym jest w stanie interesować się tylko tym, co jest dla niego dostępne poznawczo, co potrafi dostrzec i określić w postaci problemu. Treść jego zainteresowań uwarunkowana jest stopniem rozwoju umysłowego. Na zainteresowania wpływa również w znacznej mierze rozwój emocjonalny dziecka. Uczucia przedszkolaka są krótkotrwałe, zmienne oraz bardzo silne. Owa zmienność i krótkotrwałość odzwierciedla się w stanie skupienia uwagi oraz cechach wolicjonalnych (np.: trwałości, cierpliwości, opanowaniu). Łatwo zmieniające się emocje dziecka wpływają na przerzutność uwagi i różnorodność przedmiotów zaciekawień, co z kolei umożliwia utrwalenie się zainteresowań.

Chociaż powyższe czynniki nie sprzyjają utrwaleniu się zainteresowań, niemniej nie ograniczają one faktu ich pojawienia się w okresie przedszkolnym³.

³ M. Irzyniec, *O zainteresowaniach dzieci w wieku przedszkolnym*, „Wychowanie w Przedszkolu” 1997, nr 4, s. 195–199.

Na podstawie badań nauczycieli, którzy zastosowali metodę obserwacji we wszystkich grupach wiekowych, można stwierdzić, że zainteresowania dzieci w wieku przedszkolnym uzależnione są od wieku dziecka, płci i środowiska domowego.

Natomiast kierunek i treść zainteresowań wyznaczane są poprzez różne formy spędzania czasu, zabawę, tryb życia oraz zajęć odbywających się w przedszkolu.

Zainteresowania można podzielić na kilka grup, kryterium tego podziału może być rozwój i wychowanie dziecka. W tym kryterium wyróżniamy zainteresowania: poznawcze, społeczne, zdrowotne, estetyczne i rekreacyjne. Zainteresowania społeczne i zdrowotne nie zostały zaobserwowane u dzieci przedszkolnych. Pozostałe trzy grupy zainteresowań przedstawia tabela 1 w opracowaniu M. Irzyniec.

Tabela 1. Zainteresowania dziecięce

Kryterium zainteresowań	Sposoby przejawiania się zainteresowania u dzieci
Poznawcze	Świat przyrody, rośliny, zwierzęta (również prehistoryczne), prowadzenie hodowli roślin i zwierząt. Zainteresowania podróży, życiem ludzi w innych krajach, różnymi środkami transportu, kreśleniem map i planów podróży, życiem na innych planetach. Zainteresowania poznawcze dotyczą również przygotowań do szkoły (zainteresowanie czytaniem, pisanem, układaniem i rozwiązywaniem krzyżówek, a także językiem obcym).
Estetyczne	Dzieci chętnie podejmują działalność plastyczną, techniczną, konstrukcyjną. Szczególnie, gdy prace wykonywane są w sposób niekonwencjonalny (malowanie palcami, rzeźba). Zabawy klockami. Zainteresowanie muzyką, we wszystkich grupach wiekowych. Zabawy w „teatrzyk”, wymyślanie historyjek, przygotowywanie kukielek, przyjmowanie ról.
Rekreacyjne	Te zainteresowania związane są z ulubioną formą spędzania wolnego czasu. Ich treść uzależniona jest w znacznej części od środowiska domowego, zainteresowań rodziców. Możemy tu wymienić: kolekcjonerstwo różnych przedmiotów, oglądanie programów telewizyjnych, gry komputerowe i sportowe.

3. FORMY ROZWIJANIA ZAINTERESOWAŃ PRZYRODNICZYCH DZIECI W WIEKU PRZEDSZKOLNYM

Jedną z form przybliżających dzieci do przyrody jest **praca w środowisku przyrodniczym**, można ją realizować w przedszkolu oraz w domu rodzinnym.

Wychowanie dziecka przez pracę obejmuje: przygotowanie do podejmowania przez dziecko w przyszłości celowego działania, co wymaga wcześniejszego ukształtowania umiejętności określenia budowy i funkcji narzędzi i materiałów oraz posługiwania się nimi, organizowania procesu pracy i stanowiska pracy; kształtowanie pozytywnych cech osobowości, a zwłaszcza dodatniego stosunku do pracy i jej wytworów, umiejętność współpracy, sumienność, staranność, odpowiedzialność oraz samoocenę, a także wiarę we własne siły i odpowiedni rozwój fizyczny.

Wymienione wyżej cechy i zdolności, które rozwija praca należy uzupełnić odpowiednią postawą dziecka na wrażliwość wobec przyrody oraz chęć obcowania z nią. Należy już od najmłodszych lat wychowywać dziecko tak, aby:

- „interesowało się życiem i przedmiotami otaczającej je przyrody,
- wykazywało tendencję do szukania piękna w obiektach i zjawiskach przyrodniczych,
- było skłonne upiększać swoje otoczenie tym, co dostarcza przyroda,
- reagowało uczuciowo na zmiany i zdarzenia występujące w przyrodzie i ludzi je wywołujących,
- potrafiło przekładać sytuacje występujące w świecie przyrody na język ludzkich uczuć,
- reagowało emocjonalnie na objawy okrucieństwa wobec świata przyrody i starało się temu przeciwstawiać”⁴.

Należy uświadamiać dzieci, że w przyrodzie znajduje się wszystko, co jest ludziom potrzebne do życia, że przyrodę należy chronić i prawidłowo korzystać z jej zasobów. Również bardzo ważne jest, aby dziecko zdawało sobie sprawę z tego, iż pewne gatunki roślin i zwierząt są rzadkością i należy je chronić. Istotnym elementem w wychowaniu przedszkolaka jest to, aby szanował otoczenie przyrodnicze, reagował na przejawy niszczenia przyrody, a także, aby dostrzegał w swoim otoczeniu zwierzęta i rośliny, które wymagają opieki i pielęgnacji.

Będąc wychowawcą w przedszkolu, należy tak dobierać środki dydaktyczne i organizować pracę, aby dzieci chciały ją wykonywać z przyjemnością. Powinny same odczuwać potrzebę przebywania w środowisku naturalnym, bliskiego kontaktu z żyjącymi roślinami i zwierzętami. Należy uświadamiać im jak ważne jest obcowanie człowieka z przyrodą, na czym polega znaczenie przyrody w życiu człowieka oraz jak ważna jest ochrona przyrody.

Trzeba pamiętać, iż wymienione formy powinny być realizowane na odpowiednim dla dziecka terenie, a są nimi: pomieszczenia przedszkola i domu oraz tereny przyprzedszkolne i przydomowe, na których znajdują się rośliny ozdobne i uprawne, kącik przyrody zorganizowany pod kątem określonych zadań wychowawczo-dydaktycznych, specjalnie zorganizowany **ogród dydaktyczny w przedszkolu**.

⁴ E. Frątczak, J. Frątczak, *Wychowanie najmłodszych dzieci przez pracę w środowisku przyrodniczym (w przedszkolu i w domu)*, „Oświata i Wychowanie” 1982, nr 7, wersja B, s. B-41–B-47.

Równie ważny jest odpowiedni dobór roślin i zwierząt do hodowli przez dzieci. Należy wziąć pod uwagę kilka warunków:

- małe wymagania życiowe, tj. glebowe, świetlne, wodne itp.,
- małe wymagania pielęgnacyjne,
- możliwości realizacji treści programu wychowania,
- indywidualne i grupowe zainteresowania dzieci,
- możliwości dokonania obserwacji określonych zjawisk i cech, różnorodnych kształtów, wielkości, barw, czasokresu kwitnienia,
- potrzeby dekoracji wnętrza przedszkola,
- potrzeby pielęgnacyjne roślin chronionych,
- możliwości bezpośredniego konsumowania przez dzieci (rzodkiew, rzeżucha).

Należy również pamiętać, iż zaznajamianie dzieci z przyrodą, musi się odbywać w formie praktycznej oraz atrakcyjnej dla dzieci. Można to uzyskać poprzez zajęcia praktyczne, eksperymenty i zabawę.

Istotną i bardzo lubianą przez dzieci formą zaznajamiania z przyrodą są wycieczki i spacery w najbliższą okolicę zamieszkania dziecka.

Spacer i wycieczki dostarczają wiele sposobności do kształtowania u dzieci przywiązania do ziemi ojczystej, dbania o przyrodę i rozwijania zainteresowań nią. Dzieci na spacerach nie tylko mogą zaobserwować przyrodę, mogą ją usłyszeć, a także dotknąć. Wychowawca ma wiele okazji do połączenia milej wycieczki z ważną wiedzą przyrodniczą, która przyswajana jest przez dzieci zadziwiająco łatwo.

Istotnym elementem każdej wycieczki i spaceru jest rozmowa, porównywanie i odnajdywanie różnic pomiędzy danymi roślinami czy zwierzętami. Oznacza to, jak ważne jest wielokrotne powtarzanie trasy spaceru czy wycieczki oraz bardzo dokładne zaplanowanie. Dzieci mogą obserwować tę samą przyrodę w różnych porach roku i fazach rozwoju.

Ważnym elementem, jest również to, aby po powrocie do przedszkola, każde dziecko mogło wypowiedzieć się na temat swoich uczuć i obserwacji, jakich dokonało na wycieczce⁵.

Kolejną formą poznawania przyrody przez dzieci jest **zabawa**. Zabawy o tematyce przyrodniczej u dzieci w wieku przedszkolnym możemy podzielić na charakterystyczne grupy: manipulacyjne, konstrukcyjne, tematyczne, dydaktyczne i ruchowe.

Zabawy manipulacyjne wynikają z potrzeby badawczej. Do zabaw tych zaliczymy te, w których dzieci wykorzystują suche rośliny. Mogą w ten sposób zaspokoić swoją ciekawość lub zbadać przydatność obiektów do zabaw konstrukcyjnych.

⁵ B. Badowska, *Spacer i wycieczki przedszkolaków*, „Wychowanie w Przedszkolu” 1988, nr 3, s. 290–293.

Zabawy konstrukcyjne to te, w których dzieci łączą materiał przyrodniczy z innymi tworzywami, np. wykonują kukielki, kompozycje płaskie i przestrzenne.

Zabawy tematyczne najczęściej są związane z życiem zwierząt. W tym typie zabawy ważną rolę odgrywają rekwizyty, dlatego należy dzieciom dostarczyć, bądź wspólnie wykonać, potrzebne maski, kukielki i dekoracje potrzebne w zabawie.

Zabawy dydaktyczne polegają na wykonaniu określonego zadania. Do realizacji tego typu zabawy przedszkolaki wykorzystują wiedzę zdobytą w czasie obserwacji obiektów i zjawisk przyrodniczych.

Zabawy ruchowe oraz rytmiczno-ruchowe pozwalają na utrwalenie wiadomości przyrodniczych. Dzieci mogą naśladować ruchy zwierząt, roślin, ich cechy charakterystyczne.

Również do ćwiczeń oddechowych możemy użyć suchych liści, określić ich kształt, kolor a także nazwę.

Najważniejszą rolę w poznawaniu przyrody odgrywają zabawy manipulacyjne i konstrukcyjne, które przybierają charakter twórczości artystycznej oraz zabawy dydaktycznej czasami powiązanej z ruchowymi⁶.

„Kącik przyrody” ma na celu ułatwić zadania tym nauczycielom, wychowawcom i rodzicom, którzy rozumieją, jak ważne jest poznawanie przyrody jako podstawowego miejsca ośrodków zainteresowań dzieci, za pomocą którego można realizować treści wszystkich innych dziedzin wychowania, stanowiące podstawę obrazu w pełni rozwiniętej osobowości człowieka.

Przedszkolaki poznają przyrodę wszystkimi zmysłami i reagują na nią w sposób bezpośredni, czynny, radując się życiem. Przyroda rozbudza w nich nowe zaciekawienia i zainteresowania.

Celem działalności „kącika przyrody” jest:

- zapewnienie kontaktu z obiektami i zjawiskami przyrody;
- propagowanie wiedzy przyrodniczej, podstawowych zasad bezpieczeństwa i zasad higieniczno-kulturalnych;
- umożliwienie kształcenia i weryfikowania pojęć przyrodniczych;
- stworzenie odpowiednich warunków dla kształcenia więzi uczuciowej do przyrody, kraju i czynnej postawy wobec jej ochrony;
- kształcenie wrażliwości i odczuć piękna przyrody;
- umożliwienie zdobywania określonych wiadomości przyrodniczych.

Na pracę w „kąciku przyrody” należy patrzeć przede wszystkim jako na „środek wychowawczy”, zdawać sobie sprawę, że podstawową potrzebą dzieciństwa jest radość i zabawa. Należy się starać o pogodny nastrój w czasie zajęć i o to, aby czynności wykonywane przez dzieci były wysiłkiem podejmowanym z własnej woli, żeby nie nosiły piętna przymusu, nakazu, polecenia⁷.

⁶ M. Studzińska, *Dzieci przedszkolne poznają przyrodę ożywioną*, Warszawa 1989.

⁷ E. J. Frątczakowie, *Kąciki przyrody w wychowaniu przedszkolnym*, Warszawa 1989.

PODSUMOWANIE

Zainteresowania przyrodnicze dzieci powinny kształtować się już w przedszkolu, lecz bardzo często mają swój początek w środowisku rodzinnym. Rodzina odgrywa ogromną rolę w nadawaniu kierunku zainteresowaniom. Przedszkole uzupełnia oddziaływanie rodziny i wzbogaca sumę doświadczeń zdolnych do budzenia zainteresowań.

Nauczyciele stosują różnorodne metody i techniki w pracy dydaktyczno-wychowawczej, kształtując zainteresowania przyrodnicze dzieci. Wśród metod dominują metody czynne oraz oparte na obserwacji i pokazie. Wśród form pracy dydaktyczno-wychowawczej największą popularnością cieszą się spacery, wycieczki, zwiady przyrodnicze oraz zajęcia w kąciку przyrody. Bezpośredni kontakt z przyrodą pobudza aktywność poznawczą dzieci i może przerodzić się w trwałą chęć obcowania z nią w celach relaksu. Ułatwia również nauczycielowi poznanie zachowania i relacji dzieci oraz kształtuje własną postawę wobec przyrody.

Irena Jarzyńska

Bibliografia:

- Badowska B., *Spacer i wycieczki przedszkolaków*, „Wychowanie w Przedszkolu” 1998, nr 3.
Encyklopedia „OnetWiem”.
Frątczak E., Frątczak J., *Kąciki przyrody w wychowaniu przedszkolnym*, Warszawa 1989.
Frątczak E., Frątczak J., *Wychowanie najmłodszych dzieci przez pracę w środowisku przyrodniczym (w przedszkolu i w domu)*, „Oświata i Wychowanie” 1982, nr 7, wersja B, s. B-41–B-47.
Gurycka A., *Rozwój i kształtowanie zainteresowań*, Warszawa 1978.
Irzyniec M., *O zainteresowaniach dzieci w wieku przedszkolnym*, „Wychowanie w Przedszkolu” 1997, nr 4.
Studzińska M., *Dzieci przedszkolne poznają przyrodężywioną*, Warszawa 1989.

